

NAUČNO DRUŠTVO N. R. BOSNE I HERCEGOVINE

RADOVI
KNJIGA VIII

ODJELJENJE MEDICINSKIH NAUKA

Knjiga 4

SARAJEVO

1957

DIMITRIJE T. DIMITRIJEVIĆ

DINAMIČNA STRUKTURA LIČNOSTI

(Primljeno na sjednici Odjeljenja medicinskih nauka 12. XI. 1956 god.)

I. Pojam ličnosti

1) Pojam ličnosti, koji je pored velikog značaja u psihologiji dobio isto toliki značaj i u medicini, nije se javljao uvek u obliku u kome ga danas vidimo. Ponikao još u vremenu kada se prvi put uvidelo da ljudi nisu isti i da pored fizičkih imaju i različite psihičke osobine, prošao je on kroz nekoliko faza svoga razvitka. Usled toga pretrpeo je on i vrlo velikih promena, tako da se više ne javlja u obliku kao u vremenu pre toga. Jer, iako pitanje šta je to ličnost nije još dobilo svoj definitivni izgled, ipak razlike u shvatanjima nisu više tako velike kao što su ranije bile. Ispitivanja mnogih psihologa, a naročito onih prošloga stoleća, doprinela su znatno boljem određivanju ovoga pojma i njegovoj primeni u psihologiji.

U bližem određivanju toga šta je to ličnost polazilo se uvek od toga, da je ona čisto ljudska funkcija, koja se odnosi samo na čoveka koji se njome razlikuje od ostalih živih bića. Usled toga obuhvaćene su u njoj pored biopsihičkih i više psihičke funkcije, koje su naročito karakteristične. Tako je G. Haymanns, smatrao, da pod ličnošću treba razumeti sve ono čime se čovek razlikuje od drugih ljudi, ili druge grupe ljudi. U istom smislu izrazili su se i Ribot, Mallapert, Paulhan i drugi, koji su, govoreći o karakteru, ukazali i na njegove više psihičke elemente. U daljem razvitku ovoga pojma izdvojio je A. Foville iz ovog pojma temperament, pod kojim je podrazumeo neodređenu tendenciju, dok bi se karakter sastojao iz slojeva koji se javljaju pod vidom intelekta. Na osnovu udela koji ovi elementi uzimaju u stvaranju karaktera, razlikovali su Ribot i Foville i različite tipove ličnosti, koji pored osećajnih sadrže i intelektualne osobine.

Nasuprot ovome shvatanju drugi psiholozi, a naročito oni nemačke škole, podrazumevali su pod karakterom nešto što se od ovoga znatno razlikovalo. Tako su oni uvodeći i pojam ličnosti smatrali da se ona sastoji pretežno iz osećanja i nagona, na kojima se zatim izgrađuju ostale psihičke funkcije. Tako su počevši od Haeberlina i Carusa, koji su prvi ukazali na značaj nesvesnog kod čoveka, na tome postavili i nove osnove ličnosti, koje su preko Nietschea i Goethea uticali i na formiranje

ovoga pojma u njegovom današnjem obliku. Radovi docnijih autora, među kojima naročito Fr. Krausa, Ewalda, Birnbauma i drugih, pokazali su, da pod ličnošću, nasuprot tadašnjem shvatanju, treba razumeti više bološke, vegetativne funkcije, u kojima se u prvom redu izražava nagon-ska i osećajna strana čoveka.

2) U ovom svom razvitku prolazio je pojam ličnosti kroz nekoliko faza. Prva od ovih faza bila je faza filozofskog ispitivanja, u koji ličnost posmatrana sa metafizičkog i opšteg duhovnog stanovišta. Tako je taj pojam prolazeći kroz razne filozofske sisteme pretrpeo i mnoge promene, pri kojima je u učenjima Diltheya, Driescha, Sterna, Utitza, Jaspersa i Schellera dobijao i različit izgled. Pored ovoga proučavao je ovaj problem i L. Klages, koji ga je, primenom u nauci o izrazu, posmatrao više sa metafizičkog i religioznog stanovišta.

U drugoj fazi postala je ličnost predmetom psihološkog ispitivanja, pri čemu su je Bühler, Jaensch, Ribot, Heymanns i Klages proučavali sa psihološkog stanovišta. Na taj način pokušalo se da se na osnovu psiholoških i eksperimentalnih metoda dođe do saznanja prave prirode njenih biopsihičkih funkcija. A na osnovu toga pokušalo se da se izvrši i podela ličnosti, koja je pored teoriskog dobila i praktičan značaj.

Rezultati, međutim, ovih ispitivanja nisu mogli ostati bez uticaja i na problem ličnosti u medicini, gdje je pored teoriskog ovaj problem dobio i praktičan značaj. Jer, iako su izvesne činjenice bile poznate još starim lekarima, ipak su tek novija ispitivanja unela u njih više svetlosti. Polazeći od nekih psiholoških podataka, a naročito pogleda Sterna, Bühlera i Jaenscha, mnogi ispitivači su pokušali da ove uvedu i u rešavanje nekih medicinskih problema. Tako su Fr. Kraus i V. Krehl bili među prvima koji su ispitivanje bolesti postavili na psihološke osnove, na osnovu kojih su pokušali da prodru i u razumevanja nekih duševnih poremećaja. Tako je ovo shvatanje ličnosti dobilo veliki značaj i u psihijatriji, gde su ispitivanja Ribota i Janeta, od starijih, i Ewalda, Kretschmera Birnbauma, Kronfelda, Thiehlea i drugih, kao mladih, stvorila osnovu od koje su pošla sva dalja ispitivanja. Na taj način polazeći od stanovišta da se duševne bolesti javljaju i iz unutrašnjih uzroka koji leže u ličnosti bolesnika, stvoreno je novo učenje o značaju ličnosti u psihijatriji. Od kakvog je značaja ovde ličnost, vidi se najbolje iz reči A. Lewisa, koji je rekao da je ličnost u psihijatriji »tako važna stvar«, da od toga kako ćemo je shvatiti »zavisi cela struktura teoriske i praktične psihijatrije«. Usled toga sve više uvidamo da od našeg shvatanja ličnosti zavise i naši pravilni pogledi na neke duševne poremećaje, u kojima se uvek ispoljavaju osobine ličnosti. Isto tako i pravilno razumevanje psihopata moći ćemo dobiti tek kad prodremo malo dublje i u njihovu ličnost, čije crte nalazimo kod njih samo pojačano izražene. Značaj ličnosti koji se ovde javlja došao je do izražaja, naročito u pojmu »premorbidne ličnosti«, od koje u najvećoj meri zavisi u kojoj će se formi javiti psihozna.

II. Struktura ličnosti

1. Ovakva ličnost kao pretežno psihološki problem, postala je posljednjih decenija predmetom anatomo-fizioloških ispitivanja. Otkriće epidemičnog encefalitisa i bolje poznavanje sastava i funkcija centralnih

delova mozga bacili su svetlost i na pitanje strukture i izgradnje ličnosti. Tako je odgovarajući raznim stupnjevima razvitka mozga i njegovih funkcija i ličnost podeljena na nekoliko slojeva, od kojih su oni lokalizovani u diencefalu predstavljali ujedno i njeno sedište. Usled toga i novi pogledi o ličnosti počeli su skretati u pravcu teorije slojeva, koja je u medicini dobila veliki značaj. Jedan od prvih koji joj je postavio osnovu bio je Fr. Kraus, koji je ličnost zahvatio u njenim najdubljim korenovima, onome što čini njenu telesnu i fizičko-hemisku stranu. Polazeći od toga, stvorio je on prve osnove, od koje su išla sva dalja ispitivanja. Tako je on kao izražaje organskih i vegetativnih procesa stvorio pojam »duboke ličnosti«, koja se, sastavljena iz fizičko-hemiskih procesa, ispoljava pretežno u vidu osećanja i nagona. Nasuprot ovoj, kao subkortikalnoj, obuhvatio je Kraus pod vidom »kortikalne ličnosti« više psihičke funkcije, preko kojih se namesto bioloških izražavaju više, duhovne snage čoveka.

Ovi pogledi Krausa, koji je pokazao značaj ličnosti u opštoj medicini, imali su velikog odjeka i u psihijatriji. Naročito značajno bilo je ovde učenje Ewalda, koji je pošavši od organske pokušao da objasni i psihičku stranu ličnosti. Polazeći od ove osnove, on je u svom učenju o temperamentu i karakteru razlikovao tri sloja, koji kao takvi učestvuju u izgradnji cele ličnosti. Prvi od ovih je vegetativni sloj, koji se kao najniži nalazi u nižim filu — i ontogenetski starijim delovima mozga, preko kojih se održava veza sa telesnim slojem organizma. Drugi je vitalni sloj, u kome su lokalizovane biološke i vitalne snage koje se ispoljavaju pod vidom osećanja i nagona. I treći je najviši, kortikalni sloj, u kome su smeštene više psihičke funkcije, koje čine duhovni život čoveka. Na osnovu ova tri sloja i njihovih međusobnih veza postavio je Ewald celo svoje učenje o ličnosti, na osnovu koga se javljaju i njene karakterne osobine.

Polazeći od istih pogleda o slojevitoj podeli ličnosti izradio je i Birnbaum svoje učenje, koje se takođe osniva na organskim i biološkim procesima. Na osnovu toga shvatio je on ličnost kao biopsihičku celinu, sastavljenu kako iz nižih, telesnih, tako i iz viših psihičkih elemenata. Na ovaj način došao je on do pojma »arhitektonike ličnosti«, koja se analogno drvetu, sastoji iz korena, stabla i krune. Prvi, koji odgovara korenu, jeste biološki sloj, koji predstavlja organsku stranu ličnosti. U drugom sloju stabla smešteni su biopsihički elementi, kao izražaji bioloških i vitalnih procesa. I u trećem, koji odgovara kruni drveta, nalaze se više psihičke funkcije, kao izražaji najviše psihičke aktivnosti. Kao rezultat zajedničke aktivnosti svih njih javlja se ličnost kao sinteza i integracija kako telesnih, tako i psihičkih slojeva. Među ovima najveći značaj pridao je Birnbaum srednjem sloju, kao sedištu elementarnih funkcija, iz kojih se zatim stvaraju psihičke. Na osnovu toga nalaze se u njemu i elementi za dalju izgradnju ličnosti na osnovu kojih se zatim javljaju i njene karakterne osobine.

2) Ove ideje o slojevitoj skruturi ličnosti, koje nalazimo i kod drugih autora, došle su do izražaja naročito o radovima H. Hoffmana, kojim je posvetio jednu sistematsku studiju. Postavivši ovu teoriju na jednu širu, prirodno-naučnu osnovu, pošao je on od anorganskog kao naj-

nižeg sloja, da bi preko organskog došao do psihičkog kao najvišeg. Ali, kako i taj psihički sloj predstavlja, prema njemu, složen pojam, to je on i ovaj prema njegovom razvitku rastavio u tri sloja, u kojima je pored osećanja i nagona razlikovao još i više duhovne funkcije. Najniži nagoni imaju u sebi biološki karakter, pošto se u njima izražavaju životne potrebe organizma. U drugom sloju duše ispoljavaju se osećanja, preko kojih se prima i reaguje na animalno. I najzad, u trećem, najvišem, sloju nalaze se duhovne osobine, u kojima se pod vidom svesti kontrolišu i potiskuju niži slojevi. U tome sloju izražavaju se najviše duhovne i intelektualne funkcije, kao racionalno mišljenje, svesna volja i viša moralna osećanja.

Teorija slojeva poslužila je za objašnjenje mnogih psiholoških i psihopatoloških pojava. Tako se njome poslužio u svojoj studiji o vitalnoj ličnosti i E. Braun, koji je pod njom podrazumevao niži sloj, kojim se održavaju vitalne funkcije. Osim toga poslužila je ova teorija kao polazna tačka i u ispitivanjima E. Schultza i E. Kahna, koji su na osnovu nje došli do pravilnog objašnjenja nekih psihičkih poremećaja i upotrebili je naročito u učenju s neurozama.

III. Dinamična struktura

1) Iz gore izloženog se vidi da teorija slojeva, na kojoj je bila izgrađena slojevita građa ličnosti, predstavlja teoriju koju su prihvatili mnogi ispitivači. Pa ipak, ma kako da je bila opšte primljena, sadrži ona u sebi izvesne nedostatke, usled kojih se ne može sasvim usvojiti. Tako moždani slojevi, od kojih svaki ima svoju funkciju, predstavljaju samostatičke tvorevine, kojima se ne mogu objasniti osobine, koje su, dialektički posmatrane, ustvari dinamične. Jer, iako svi ti slojevi stoje prema Hoffmannu u stalnoj međusobnoj vezi, ipak ta veza kod njih nije tako izražena da bi se na osnovu nje moglo objasniti sve ono što čini ličnost kao dinamični pojam. Osim toga, nedostatak leži i u tome što se iz tih slojeva ne vidi odakle proizlaze njihove funkcije, kao i na koji način dolazi do onih reakcija i njihovog stalnog menjanja, u čijem se dinamizmu sastoji glavna suština ličnosti.

Da bismo popunili ove nedostatke, moramo pre svega imati u vidu da ljudski organizam nije ništa drugo do dinamični sistem, u kome se izražavaju kako njegove fizičke, tako i psihičke snage. Usled toga i ličnost kao njihova krajna integracija može se posmatrati samo u okviru tog istog sistema i istih slojeva, iz kojih je i sastavljena. Za ovo shvatanje govore ne samo opšti pogledi na čoveka, i njegov položaj u prirodi, već i podaci najnovijih ispitivanja mozga, koji su na ovo pitanje bacili novu svetlost. Tako tu na prvom mestu dolaze pogledi K. Kleista, koji je na osnovu svojih posmatranja kod bolesnika sa povredama mozga, došao do važnih zaključaka o lokalizaciji ličnosti u orbitalnom delu čeonog mozga, koji stoji stalno pod impulsima nižih delova. U istom smislu govore i rezultati eksperimentalnih, neurofizioloških ispitivanja, koji su takođe ukazali na važnost koju aferentni impulsi iz nižih delova mozga imaju prema moždanoj kori. Naročito pak veliki značaj dobila su posmatranja bolesnika posle leukotomije, kod kojih su posle operacije posmatrane promene ličnosti kao posledice prekida talamokortikalnih vlakana. Jer, iako su pod vidom čeonog sindroma Pöztzl, Kleist, Feuchwanger, Goldstein.

i drugi opisali i promene koje se odnose na ličnost, pak je tek leukotomija uspela da objasni njihov mehanizam. Ovi pogledi potvrđeni su i najnovijim elektroencefalografskim ispitivanjima, koja su jasno pokazala da moždani procesi, koji stoje u osnovi ličnosti, nisu ništa drugo do neurodinamične pojave, koje se ispoljavaju kako pod fiziološkim, tako i pod patološkim uslovima.

Na osnovu ovih ispitivanja javlja se ličnost u jednoj drugoj svetlosti, koja se odnosi naročito na njenu anafomofiziološku osnovu, koja je po Rohracheru neophodna za svaki rad u ovom pravcu. Na osnovu njih postalo je jasno da se ta osnova ne može nalaziti u pojedinim i ograničenim delovima mozga, kao sedištu pojedinih osobina, već u njihovom uzajamnom delovanju i vezama, kojima su ovi spojeni sa drugim delovima moždane kore. Ova činjenica, kojom se na prvo mesto postavlja funkcija, pa tek onda supstrat, dakle u prvom redu dinamična aktivnost, odgovara i našem prvom dijalektičkom zahtevu, da se ličnost ne može posmatrati kao aktivnost samo jednog moždanog dela, već kao rezultat delovanja više njih, koji stojeći u stalnoj dinamičnoj vezi i stalno se utičući i usovljavajući stvaraju time i ono što nazivamo ličnost.

2) Polazeći od ovih zahteva postavlja se pitanje, koje su to snage koje u ovome učestvuju, kako se one stvaraju i kojim putevima prenose. U odgovoru na ovo moramo odmah reći da to mogu biti samo one aferentni putevi, kojima se razni nadražaji u našem telu ili van njega prenose u više delove mozga. Ispitujući funkcije nervnoga sistema, Sherrington je pokazao da se one sastoje iz tri vrste receptora kojima se primaju nadražaji kako iz unutrašnjih, tako i iz spoljnih delova tela. Tako bi se interoceptorima primali nadražaji iz unutrašnjih organa, proprioceptorima iz mišića, žila, zglobova i labirinta i eksteroceptorima iz kože i čulnih organa, kojima se prenose nadražaji van nas.

Međutim, cilj svih ovih resepcija ne sastoji se samo u obaveštavanju naše svesti o tome šta se u nama i van nas dešava i stvaranju materijala za naše znanje i delanje. On se sastoji isto tako i u stvaranju onoga što čini nas same i pretstavlja našu ličnost, pošto je tek ona ta koja odgovara na te nadražaje. Ovaj zahtev dijalektičnog materijalizma, da spoljni faktori utiču takode na formiranje čoveka, javlja se ovde i u pitanju stvaranja ličnosti. Jer primajući stalno te nadražaje i stvarajući sliku nas samih i sveta koji nas okružuje, mi time istovremeno formiramo našu ličnost, kao najbolje organizovanu celinu i najvišeg prestavnika organizma. Ispitujući značaj čulnih utisaka Thiele je pokazao da se njima stvaraju nagoni i težnje, kao prve osnove i *conditio sine que non* svake duševne delatnosti. I kad uzmemo da ti nagoni i težnje pretstavljaju i osnovu ličnosti, onda je jasno, da te aferencije učestvuju i u izgradnji ličnosti. kao krajnje i infegralne Celine.

Iz ovoga proizilazi da se ispitivanje ovih sistema javlja kao glavna polazna tačka i za dinamično objašnjenje ličnosti kao njihove integralne celine. Zbog toga i druga učenja, kao morfološko, Kretschmera, koji je ličnost stavio u zavisnost od građe tela ili Jaenscha i Jahna, koji su je uslovlili funkcionalno, nisu ustvari ništa drugo do samo polazne tačke Scherringtonovih dinamičnih sistema, pošto tek preko njih kao aferentnih mogu ona doći do izražaja. Isto tako i teorija slojeva, na kojoj se zasnivaju i mnoga druga učenja, dobija tek preko ovih aferencija svoj pravi

smisao, pošto tek preko njih možemo shvatiti i njen značaj u stvaranju ličnosti.

3) Značaj ovih sistema u stvaranju ličnosti proizlazi najzad, i iz pokušaja Kleista da na osnovu ovih objasni i mnoga neuro i psihopatološke pojave. Polazeći od stanovišta da se Sherringtonovi sistemi, kojima je vrlo bliska i podela L. R. Müllera, mogu primeniti i u psihijatriji, on je pod njima obuhvatio kako neurološke, tako i psihopatološke pojave. Do istih pogleda došli smo i mi na osnovu ispitivanja kojima smo ovu podelu uneli i u objašnjenje talamusnih poremećaja. Ispitujući talamusni sindrom pokazali smo da se on može najbolje shvatiti, ako se ovaj region anatomske i fiziološke postavi na Sherringtonove sisteme, od kojih svaki ima i svoju određenu funkciju. Kako pak svaki od njih pored neurološkog ima po K. Kleistu i svoj psihopatološki deo, to bi u ovaj spadale i sve pojave koje se tiču ličnosti.

Primena Sherringtonovih sistema u objašnjenju ličnosti javlja se, prema tome, kao posledica kako pravilnijeg shvatanja čoveka uopšte, tako i najnovijih podataka iz fiziologije mozga. Oni nam pokazuju da ličnost ne možemo shvatiti kao nešto što je za uvek dato, već kao nešto što se, zaviseći od unutrašnjih i spoljnih faktora, stalno menja i neprekidno obnavlja. Pored toga omogućavaju nam oni postavljanje ličnosti na određene anatomo-fiziološke osnove, koje nam ovde postaju bolje određene nego kod teorije slojeva. Primena ovih sistema na talamusni region, čije je proučavanje poslednjih godina otkrilo mnoge nove činjenice, bacaju nam svetlost i na mnoge psihopatološke pojave. Zbog toga nam i ovako shvatanje talamusa, u kome se prema S. Smithu nalazi »ključ za razumevanje celokupne aktivnosti korteksa«, može dati i pravilnije objašnjenje ličnosti. Činjenica da njegova jedra imaju prema Le Gross Clarku, Becku, Meyeru, Hassleru i drugima određene projekcije prema moždanoj kori, čiji prekid kod leukotomija izaziva i promene ličnosti (Brickner, Ryland, Freeman i Wats i dr.), pokazuje da one za ličnost imaju naročito veliki značaj.

4) Razmotrimo li u vezi sa ovim značaj svakoga od ovih sistema, videćemo da na prvo mesto dolazi interoceptivni sistem, koji kao filo- i ontogenetski najstariji zauzima najniži stupanj. Shvaćen onako kako ga je izložio Sherrington, služi on u prvom redu održavanju veze između unutrašnjosti tela i mozga, prema kome se kao glavnom psihičkom organu prenose svi telesni impulsi. Govoreći o značaju ovoga sistema, A. Kuntz u svojoj najnovijoj knjizi izričito kaže, da se između visceralne inervacije i moždane kore vrše stalne interakcije. Na osnovu toga prenose se prema moždanoj kori i svi fizikohemijski procesi u smislu onoga što je pod vidom »vegetativnog strujanja« ranije podrazumevao Fr. Kraus.

Pokušamo li međutim, da bliže analiziramo ove impulse, videćemo da on nisu jednostavni, već da predstavljaju kompleks koji je sastavljen iz tri dela. Prvi od ovih čine osećanja koja prenoseći se interoceptivnim putevima, predstavljaju mehanizme pomoću kojih ih bivamo svesni. Tu spadaju kako bolovi, kao znaci patoloških procesa, tako i opšta osećanja, koje izražavaju stanja unutrašnjih organa. U tim osećanjima, koja mogu imati ovaj ili onaj izgled, reflektuju se prema L. R. Mülleru stanja naših unutrašnjih organa, kojih na taj način bivamo donekle svesni. Saznanja o tim promenama javljaju se, prema tome, kao važna biološka funkcija, preko koje dolazimo i do načina njihovog otklanjanja. Sva ta osećanja

koja se prenose interoceptivnim putem, lokalizovana su u hipotalamusu kao glavnom vegetativnom organu, odakle se zatim prenose i u moždanu koru. Iz tih impulsa osećanja, koji dolaze kao posledica stanja naših organa, stvara se osećajna strana ličnosti, kao važna komponenta njenog krajnjeg izgleda. Ove činjenice, poznate iz običnog života, da su puni u dobro uhranjeni ljudi uvek i dobro raspoloženi, a slabi i astenični neraspoloženi i mrzovoljni, uneo je Kretshmer i u klasifikaciju ličnosti koje su u pikničnoj i leptozomnoj konstituciji došle naročito do izražaja. Osim toga, poznato je da i razne fiziološke ili patološke promene unutrašnjih organa utiču na raspoloženje tih ljudi, koje u isto vreme menjaju i njihovu ličnost. I najzad, i razna trenutna stanja naših organa menjaju naša osećanja, koja prema tome dobijaju i različit izgled. Sve ove činjenice, koje sve više dolaze do izražaja i u današnjoj psihosomatskoj medicini, nesumnjivo pokazuju da naši organi koji se prenose interoceptivnim sistemom utiču i na stvaranje ličnosti, uzimajući u njoj vidnoga udela.

Drugi deo ovoga sistema predstavljaju biološki, vitalni impulsi, koji potiču iz unutrašnjosti tela i izražavaju se u biološkim osobinama. Taj najniži i najstariji sloj, preko koga se ispoljavaju telesne snage organizma, vrši pod vidom vitalnih impulsa uticaje na više funkcije mozga. Ovu funkciju opisao je L. Klages pod vidom »potstreka«, preko koga se vrše dejstva pre svega na voljnu delatnost u njenom osnovnom obliku, bez obzira na pravac i cilj voljne radnje. S druge strane odgovara ona i »biotonusu Ewalda«, pod kojim je on podrazumevao biološku snagu koja pojačava psihički život čoveka. Takav potstrek, koji se odigrava u telesnom javlja se kao posledica opštih životnih procesa, koji se vrše u unutrašnjim organima i odakle utiču na više psihičke funkcije.

I najzad, kao treći deo ovog sistema javlja se funkcija nagona, kojom se privode k svesti nagonske potrebe organizma. Kao takva stoji ona u neposrednoj vezi sa već pomenutim osećanjima, koja predstavljaju niže elemente iz kojih se stvaraju. Usled toga pripada ova funkcija somatopsihičkom sloju, koji kao bolje organizovan stoji bliže telesnom nego psihičkom. S druge strane, zauzimaju nagoni kao funkcije interoceptivnog sistema najniži sloj Hoffmannove podele, u kojoj nagoni predstavljaju najniži psihički sloj koji se preko duše završava duhom.

Ova tri osnovna elementa, koja je ponekad teško ili čak i nemoguće međusobno odvojiti, čine zajedno interoceptivni sistem, preko koga postajemo svesni onoga što se u nama dešava. Na osnovu impulsa koji stalno struje iz naših organa stvaraju se u nižim delovima mozga interoceptivni sadržaji, iz kojih se kao osnovnih elemenata izgrađuje zatim i ličnost. Da ti impulsi ne moraju uvek biti svesni, pokazuju posmatranja Sječenova, koji je još tada govorio o »mutnim osećanjima«, iz kojih se kao primarnih izgrađuju zatim sekundarni, koji dejstvujući zajedno daju ličnosti njen krajnji izgled. Ovako prodiranje potsvjesnih osjećanja u svest, koje je Pavlov ranije ostvario spoljnim nadražajima, njegov učenik Bikov je uspio da to ostvari draženjem unutrašnjih organa, što nesumnjivo dokazuje podizanje i ovakvih osjenjenje iz unutrašnjih organa u kortikalne centre odnosno u svest.

5) Na drugo mesto dolazi proprioceptivni sistem, koji ima za cilj stabiliziranje unutrašnje sredine (Cannon), koja, stvorena u okviru interoceptivnog, treba sada samo da se održi. Preko toga sistema, koji dolazi iz mišića, žila i zglobova s jedne i labirinta s druge strane, prenose se

prema malome mozgu kao glavnom proprioceptivnom organu (Sherrington) svi impulsi, koji se u njima stvaraju, da bi se odatle preneli i na veliki mozak. Glavna njihova funkcija sastoji se u koordiniranju i jačanju moždanih centara, čime dobijaju tonus i jačinu svi pokreti tela. Ova funkcija, na koju je pod vidom »lučenja nervne sile« ukazao još Rolando, došla je do izražaja docnije naročito u učenju Lucciania, koji je pored stenične postavio i statičnu i toničnu funkciju maloga mozga. U novije vreme izražena je ona naročito u radovima F. Bremera, koji je pokazao koliki značaj imaju cerebelarni uticaji za sve delove mozga.

Ovi pogledi ispoljili su se u poslednje vreme naročito u radovima Kleista, koji je pokazao da se čeonni mozak nalazi stalno pod dejstvom proprioceptivnih impulsa, koji služe »osećanju napora i snage« (Frey). Usled toga i osećaj slabosti ne dolazi samo usled oboljenja čeonih režnjeva, već i kao posledica oštećenja proprioceptivnih impulsa, koji se na ove stalno prenose. Zbog toga i u osećanju slabosti ispoljavaju se pre svega nedostaci proprioceptivnih impulsa, koji dolazeći sa raznih strana mogu biti zahvaćeni kako u svome spinalnom, tako i u cerebelarnom i labirintnom delu. Ovako shvaćena funkcija proprioceptivnog sistema, na čiji smo značaj ukazali kako kod neurastenije, tako i kod psihastenije i šizastenije, uzima učešća i u izgradnji ličnosti, gdje se javlja u nekoliko formi. Prva od ovih je potstrek koji već po svome nazivu predstavlja dinamičan pojam, koji u ovoj formi predstavlja prema Thieleu, jednim delom i ono što je Ewald nazvao temperamentom. Druga se sastoji u onome što nasuprot »pasivnom« predstavlja (Thiele) »aktivno« biće, koje se izražava naročito pod vidom nagona i težnji. Zbog toga, svi naši nagoni i težnje, pa ma s koje strane dolazile, imaju u sebi uvek i jednu energisku crtu, koja predstavlja prvi uslov svake duševne delatnosti. Tako moramo po Thieleu razlikovati uvek »zbivanje« od »delovanja«, od kojih je prvo uvek pasivno, automatsko i potsvesno, a drugo, aktivno, voljno i svesno.

Ovakvo izdvajanje dinamične komponente u izgradnji ličnosti, koje nalazimo i u shvatanju L. Klagesa, pokazuje da je ideja energije došla do izražaja na nekoliko načina. Pa ipak, najbolje je izražena ona u pojmu potstreka, u kome su organske pokretne sile kao dinamični faktori došle do pravog energetičnog izraza. Ovaj pojam, koji nam je postao jasan naročito posle otkrića epidemičnog encefalitisa, izražava se po Thieleu u svima slojevima ličnosti. Tako je on dobio veliki značaj i u strukturi ličnosti, gde od njega zavisi snaga, zamah i tempo svih psihičkih i voljnih radnji.

Ove dinamične osobine, koje leže u osnovi svake ličnosti, ispoljavaju se u svima njenim akcijama i svima postupcima. Tako se prema udelu koji u njoj zauzimaju, razlikuju i razni karakterni tikovi, koji se kao jaki i stenični ili slabi stenični, kao takvi i ispoljavaju. Na osnovu njihovog neprisustva kod nekih ljudi stvorio je Kretschmer naročiti astenični tip, koji pod vidom leptozomnog sadrži u sebi kako telesne, tako i psihičke osobine astenije. A na osnovu te iste komponente stvoreni su i razni psihološki tipovi, koji pod ovim ili onim vidom počivaju pretežno na psihološkim osnovama.

Iz ovoga se vidi da ovaj sistem takode uzima udela u izgradnji ličnosti, dajući joj sve ono što pod vidom vitalne ličnosti (E. Braun) sadrži u sebi nečega energetičnog. Ispitujući ovaj faktor, koji proizilazi iz jednog istog energetičnog izvora, Thiele je ukazao naročito na njegovu

osobinu da se izražava u različitim slojevima ličnosti, što odgovara i opštoj ulozi, koju po R. Brainu proprioceptivni sistem ima u toniziranju svih nivoa nervnog sistema.

6) Na treće mesto dolazi eksteroceptivni sistem, preko koga se prema Sherringtonu prenose spoljni nadražaji i održava veza sa spoljnim svetom. Ovaj sistem, koji je L. R. Müller opisao pod vidom sistema nervorum pro mundo, jeste filo-i ontogenetski najmlađi i sistem, koji je, iako najkasniji, kod čovjeka ipak dobio najveći značaj. Kao receptori ovoga sistema služe spoljni delovi, kao čulni organi i koža, preko kojih se kao »distančnih receptora» (Sherrinton) primaju i sprovode različiti spoljni nadražaji, kojima se saznaje ono što se oko nas dešava i stvaraju osnove višeg duševnog života.

Ovakvim stvaranjem viših psihičkih funkcija menjaju se i osnove onoga što predstavlja ličnost. Govoreći o ovome Jaspers je rekao da izvesna inteligencija, kao uslov za razvitak ličnosti, predstavlja u isto vreme i građu iz koje se ona stvara i bez koje bi njene snage ostale zakržljale. Ovakvim stvaranjem intelektualne strane menjaju se i nagon-ski i osećajni elementi ličnosti, pošto tek spoljnim uticajima čovek postaje ono što ustvari i jeste, biološko i socijalno biće, koje spoljnim uticajima menja i svoju biološku podlogu. Zbog toga se eksteroceptivnim sistemom, kojim se dobijaju materijali duhovnog života, vrši u isto vreme i formiranje ličnosti čoveka. Reagujući na spoljne uticaje na ovaj ili onaj način, ispoljava ličnost time i svoj karakter, pošto se u tom odnosu sa spoljnim svetom nalazi ono što čini njegovu suštinu.

IV. Uzajamna međudejstva

1) Učešće ova tri sistema u stvaranju ličnosti, od kojih svaki ima svoj zasebni udeo, ne vrši se nikada odvojeno i nezavisno jedno od drugoga. Dejstvujući uvek zajedno i istovremeno, vrše ovi sistemi istovremeno i međusobne uticaje, koji tek na taj način dovode do izgradnje ličnosti kao zajedničke celine. Način na koji se to sprovodi sastoji se u tome, što se svi oni vrše preko moždane kore, koja, primajući nadražaje iz svih sistema, povezuje ove i dovodi u čvrstu međusobnu vezu. Pri tome udeo koji svaki od njih uzima nije nikada isti, zbog čega i ličnost kao njihova sinteza dobija uvek različit izgled. Usled toga ispoljavaju se u njoj uvek više jedni ili drugi uticaji, prema tome koji je od ovih sistema uzeo u njoj i većega udela. U tim uzajamnim uticajima ovih sistema, koji se stalno kreću i neprestano menjaju, sastoji se glavno preimućstvo ove teorije vertikalnih i dinamičnih slojeva nad teorijom horizontalnih i statičnih.

2) Pokušamo li da ovo učešće detaljnije analiziramo, videćemo da se javlja na nekoliko načina. Tako na prvom mestu vidimo da uticaji i dejstva koja se iz interoceptivnog sistema vrše na moždanu koru mogu biti različita i odigravati se na nekoliko načina. Glavni mehanizmi koji se pri tome javljaju sastoje se u tome, što se interoceptivnim impulsima, koji se prenose u moždanu koru, stvaraju u ovoj vezi sa drugim sistemima, čime se obezbeđuje koordinacija njihovih funkcija. Na taj način se interoceptivnim impulsima, koji se iz unutrašnjosti tela prenose u moždanu koru, utiče i na naše držanje koje zauzimamo prema spoljnjem svetu. Usled toga i sva naša osećanja, kao manifestacije i interoceptivnog

sistema, dolaze tek onda do svoga izražaja, kada se izpolje u našem ponašanju i delanju, kao izražajnim formama eksteroceptivnog sistema. To objašnjava zašto je svako naše mišljenje i naše delanje obojeno uvek i jednim osećajnim tonom, koji se ponekad javlja kao njihova glavna osobina. S druge strane, stalno ili povremeno pojačano reagovanje utiče i na naše ostale duhovne funkcije, i to kako one osećajne, tako i intelektualne i voljne. Tako ljudi veseli i hipomanični posmatraju i sve što im se dešava uvek sa šaljive strane, dok potišteni i melaholični preživljuju to na depresivan način. Isto tako menja se pod uticajem interoceptivnih impulsa i potstrek tih ljudi, koji prema tome da li se javlja kod maničnih ili melanholičnih, dobija živ i ubrzan ili tup i usporen izgled.

Pored ovih uticaja koje interoceptivni impulsi vrše na eksteroceptivne, kojima se menja i spoljni izgled ličnosti, mogu se oni odigravati i u obrnutom smislu. Tako vidimo da spoljni činioci, kao opažanja ili doživljavanja koja prouzrokuju osećanja radosti ili žalosti, utiču na njih uvek preko eksteroceptivnih sistema. A isto to što se odigrava u osećajnoj sferi, javlja se i u oblasti potstreka i nagona, koji pod dejstvom spoljnjih uticaja takođe trpe promene, čime i cela ličnost dobija sasvim drugi izgled.

3) Slični odnosi uzajamnih dejstava javljaju se i između intero- i proprioceptivnog sistema, koji se takođe odigravaju na dinamičan način. Ova dejstva vrše se takođe preko moždane kore, u kojoj promene u oblasti interoceptora povlače za sobom i poremećaje ostalih kortikalnih funkcija. Dejstvo koje se pri tome odigrava upadljivo je naročito kod asteničnih, kod kojih slabost visceralnih i interoceptivnih impulsa povlači za sobom i poremećaje u motornoj i psihičkoj sferi, koji se javljaju kao trajne pojave. Cerebralni mehanizmi sastoje se u tome, što se slabost visceralnih impulsa usled fiziološke astenije, prenosi prema Orbeliu i na proprioceptivni sistem, gde hipofunkcija simpatikusa (Strelcov) smanjuje i nadražajni prag skeletnih mišića, a prema Goriji i Vlkovu i hronaksiju i sprovodljivost njihovih receptora. Na osnovu toga vidimo da se visceralni impulsi preko simpatikusa prenose i na proprioceptivne funkcije, što znači da se promene interoceptivnog sistema odražavaju i na promene proprioceptivnog. Iz ovoga nam postaje jasno zašto depresivni i potišteni ljudi izazivaju u isto vreme i osećanje slabosti i manje otpornosti, koje kod njih nalazimo kako u motornoj, tako i psihičkoj sferi. Usled tih promena ličnosti dobijaju oni iste osobine koje vidimo kod asteničnih, koji pored telesne slabosti postaju i psihički manje energični, tako da i u svome radu postižu manje uspeha. S druge strane, dobro raspoloženi i veseli i s pojačanim potstrekom u interoceptivnom sistemu, pokazuju slične pojave i u proprioceptivnom, gde povišenom stupnju u osećajnoj sferi odgovara i povećani stepen u energetičnoj.

4) U istom uzajamnom odnosu vrše se i uticaji iz proprioceptivnog u interoceptivni sistem. To se javlja na taj način, što se stenizirajući i tonizirajući impulsi proprioceptivnog sistema prenose i na vegetativne centre, i to kako na one u hipotalamusu, tako i na one u moždanoj kori. Na taj način vidimo da taj sistem, na čiji je uticaj na vegetativne funkcije ukazao još Willis, utiče na rad unutrašnjih organa, pa prema tome i na funkcije osećajnosti, vitalnosti i potstreka, koje takođe spadaju u interoceptivni sistem. Tako povišene ili snižene pojave u proprioceptivnom sistemu povlače za sobom i odgovarajuće u vegetativnoj i osećajnoj sferi. Na osnovu toga postaje nam jasno zašto proprioceptivni i stenični ljudi

postaju u isto vreme i vitalni i nagonski, sa naročito izraženim seksualnim nagonom. Ta povezanost ova dva sistema objašnjava nam i poznatu pojavu, da dobro raspoloženje olakšava istovremeno i sve naše energetske funkcije, kao što su i obratno energetske i stenične u isto vreme i dobro raspoloženi, a astenični potišteni i tužni.

I najzad, postoje uzajamni uticaji i između proprioceptivnog sistema koji se takođe odigravaju u dva pravca. Ovi uticaji sastoje se u tome, što proprioceptivni sistem ima veliko dejstvo i na kortikalne funkcije, među kojima i na psihomotorne i psihičke. U njemu se ispoljava tonična i stenična funkcija maloga mozga, koje imaju pre svega zadatak stabiliziranja (Orbelli) i uravnoteženja psihičke djelatnosti. Usled toga odnosi se funkcija ovoga sistema prema najnovijim ispitivanjima na prvom mestu na osećanje napora i snage, o kome govori Frey, a zatim na sposobnost asocijacije i pamćenja, koju pominje Kleist, i koje prema njemu stoji takođe u zavisnosti od ovoga sistema. Osim toga, zavisnost psihičkih funkcija od proprioceptivnog sistema pokazana je i uslovno-reflektornim ispitivanjima, pri kojima su životinje lišene maloga mozga teže stvarale i lakše gubile uslovne reflekse nego one kod kojih ova operacija nije bila izvršena. Na osnovu toga došao je Orbelli do zaključka da mali mozak igra u psihičkoj aktivnosti veću ulogu i ima veći značaj no što se to do sada mislilo. I najzad, značaj proprioceptivnih impulsa iz maloga mozga i labirinta na psihičku aktivnost korteksa istakao je još i R. Mourgue, koji je pokazao njihov uticaj na sposobnost sećanja i stvaranje halucinacija, kojima se pridavalo vrlo malo pažnje. Usled takvih impulsa jaki i energični ljudi, koji imaju jak potstrek i u stanju su da israju u onome što hoće, nalaze ubrzo i predmet svojih težnji, na kojima će se ovaj ispoljiti. Ovo tzv. objektiviranje njihovog nagona za delanjem u jednom pravcu prestavlja ustvari prenošenje proprioceptivnih impulsa u zonu eksteroceptivne delatnosti, preko koje se održava veza sa spoljnim svetom. I obratno, slabi i astenični gube u isto vreme i interesovanje za spoljne predmete, nemaju volje za rad i povlačeći se pred preprekama gube sve više dodir sa spoljnim svetom,

S druge strane, opažanja i doživljavanja u eksteroceptivnoj sferi vrše sa svoje strane isto tako jak uticaj na proprioceptivne funkcije. Tako je poznato da razni spoljni događaji mogu iz osnova izmeniti celu našu unutrašnjost, a time i sve funkcije interoceptivnog sistema. Usled toga često vidimo da izvesni spoljni momenti, kao pohvale, priznanja ili unapređenja, ponovo potstiču aktivnost jednoga čoveka, koji se preobražava i postaje drugi, kao što i obratno, neuspesi i razočarenja ubijaju svaku volju i čine čoveka inaktivnim. To pokazuje, da uticaji eksteroceptivnog sistema mogu oživeti ili umrtviti volju i aktivnost jednoga čoveka, a time uticati i na promenu cele njenove ličnosti.

V. Primena u tipologiji

1) Ovako shvatanje ličnosti kao posledice zajedničkog delovanja i integracije svih ovih sistema ima pored teoriskog i veliki praktični značaj. Taj značaj sastoji se u prvom redu u pitanju klasifikacije ličnosti, koja je u tipologiji raznih autora dobila različit izgled. S druge strane ima ona značaja i za objašnjenje menjanja ličnosti, koja se javljaju u toku

individualnog života kao i za pravilno shvatanje različitih nervnih i duševnih oboljenja, koja ustvari predstavljaju samo oboljenja ličnosti.

Velike razlike u ličnostima pojedinih ljudi izazvale su još odavno potrebu da se ove grupišu u nekoliko tipova i na taj način bolje prouče. Tako su postale razne podele i tipologije, koje su izrađene na fiziološkim i psihološkim osnovama. Međutim, većina tih podela, počevši od onih Diltheya pa preko Ribota, Sprangera, Müller—Freienfelsa i drugih, imala je čisto psihološki karakter, jer je cela klasifikacija izvršena na psihološkim osnovama. Na taj način postali su pod raznim imenima tipovi koji su imali sličan izgled i ispoljavali se pod istim osobinama. Jedna od ovih podela, koja se javila u poslednje vreme, bila je podela Junga, koja je dobila naročito veliki značaj, Uzimajući za kriterij odnos čoveka prema spoljnom svetu, ona je i sve tipove podelila na dve grupe, ekstravertirane, s jedne, i intravertirane, s druge strane. Isto tako značajna bila je podela E. Kretschmera, koja je našla naročito veliku primenu u psihijatriji. Na osnovu nje stvorio je Kretschmer dve vrste ljudi, od kojih je jedna nazvao šizoidnim, a druge cikloidnim, i svakoj je pridao naročite osobine.

Međutim, sve ove podele, ma kako izrađene sa psihološkog stanovišta, ne mogu se usvojiti, pošto nemaju dovoljne fiziološke osnove. Pored toga u njima su i pored razlika u opisima i nazivima opisani približno isti ili slični tipovi, čije se crte više ili manje ispoljavaju kod svih njih. Tako i u psihološkim opisima Sprangera i Müller—Freienfelsa, iako pod drugim imenima, nalazimo ustvari iste tipove, koji imaju približno iste osobine. Isto tako i u tipovima opisanim od Junga javljaju se izvesne analogije sa tipovima Kretschmera, od kojih napr. intravertirani imaju slične osobine kao šizotimni.

Postavljen je ličnosti na Sherringtonove sisteme i stvaranje dinamične strukture ličnosti daje nam jednu realniju osnovu za ovu podelu i stvaranje jedne druge tipologije. Ova osnova, koja počiva na anatomo-fiziološkim principima, utoliko je više opravdana, ukoliko dosada nijedna od postojećih nije opšte primljena. Pođemo li od te osnove, mnogi od dosadašnjih tipova pripadali bi uvek jednom od ovih dinamičnih sistema. Važno je pri tome samo da je svaki od njih uslovljen time, što u opštoj aferenciji dinamičnih impulsa jedni od njih imaju uvek većega značaja i dominiraju nad ostalima. A u tom preovlađivanju jednog sistema u dinamici ostalih, u kojoj svaki ima svoga udela, sastoji se ono što predstavlja i tip ličnosti.

2) Odgovarajući ovoj podeli predstavljali bi interoceptivni tipovi grupu ljudi koji svoje glavne osobine dobijaju iz interoceptivnog sistema, koji kod njih preovlađuje nad ostala dva. Usled toga pri analizi njihove ličnosti nailazimo uvek na funkcije ovog sistema, čiji dinamični uticaji imaju većega značaja i dominiraju nad ostalima. Kako je, međutim, ovaj sistem sastavljen iz tri dela, to se i njegovi tipovi javljaju u tri razne forme. Tako bi u prvu osećajnu grupu spadali ljudi, kod kojih osećanja dominiraju u njihovoj ličnosti i daju joj time i glavnu karakteristiku. To su s jedne strane dobro raspoloženi, veseli i pokretni ljudi, koji sve primaju s vesele strane, i na taj način i reaguju. Zbog toga i sve što im se u životu desi primaju oni srazmerno lako, ne misleći mnogo o tome i zadovoljni onim što imaju. Kao takvi ne ulaze oni ni u kakve analize i ne stvaraju probleme, već primaju stvari onakve kakve su im date, ne želeći da ih menjaju i prave drugačijim. Na drugoj strani su nerasp-

loženi i melankolični ljudi, koji su nasuprot prvima uvek potišteni. Usled toga događaji spoljne sredine malo utiču na njih, tako da sve primaju ravnodušno, kao da ih se to ništa ne tiče i nemaju s tim nikakve veze.

Drugu drupu čine nagoni ljudi, od kojih nagoni predstavljaju osnovu na kojoj se izgrađuje cela njihova ličnost. To su ljudi kod kojih su nagoni glavni pokretači njihovog života i to kako u pogledu mišljenja, tako i u načinu delanja. Tako kod jednih imamo naročito izlažene primitivne nagone, kao što su nagon samoodržanja i seksualni nagon, dok su kod drugih više izraženi kulturni nagoni, kao i nagoni za važenjem, radom i stvaranjem. Svi ti nagoni ispoljavaju se ili naglo, kao što to vidimo kod nižih nagona, ili lagano i postepeno, kako se to javlja kod viših i kulturnih nagona. U oba slučaja pretstavljaju nagoni glavne pokretače ličnosti, kojima se stavljaju u akciju i ostale psihičke funkcije i daje izgled celokupne ličnosti.

Na treće mesto dolaze biološki, vitalni tipovi ovog sistema, koji takođe predstavljaju zasebnu vrstu ljudi. Dolazeći iz najnižih slojeva organizma, onoga što čini njihovu fiziko-hemisku podlogu (F. Kraus), stvaraju se u interoceptivnom sistemu i naročiti vitalni impulsi, koji čine osnovu ličnosti. Usled toga postaju ti ljudi živahni, vitalni i energični, sposobno da izdrže sve teškoće i odpru se svima nezgodama. U tome tipu ispoljava se naročito ono što su pod vidom potstreka obuhvatili Berze i Kretschmer, koji su svaki na svoj način izradili i značaj koji on ima u stvaranju ličnosti.

3) U drugi, proprioceptivni tip spadaju ljudi koji svoje osobine dobijaju iz proprioceptivnog sistema, koji uravnotežuje, stabilizira i jača sve moždane funkcije. Odgovarajući tome i njegovoj ulozi u stvaranju ličnosti, javljaju se proprioceptivni tipovi, koji svoje osobine ispoljavaju kako u pozitivnom, tako i u negativnom smislu. Tako se kao prvi javlja steničan tip, u koji spadaju jaki, stenični ljudi, ljudi snage i akcije, koji ne znaju za prepreke i uvek upravljaju i vode stvari. Pored toga, spadaju u tu grupu i uporni, nepopustljivi i izdržljivi ljudi, koji ne padaju pod uticaj drugih i znaju uvek šta hoće i šta treba da rade. Ove osobine koje im daju više karakter pasivno čvrstih, razlikuju se od onih vitalnih, intero-tipova, kod kojih se ove pojave ispoljavaju više u aktivnom smislu.

Na drugoj strani, analogno onome kod intero-tipova, gde nasuprot maničnim postoje melankolični, nalaze se astenični i hipostenični ljudi, koji pokazuju suprotne osobine. To su ljudi koji pored telesnih slabosti imaju slične osobine u psihičkoj sferi, koje se ispoljavaju pod vidom nesigurnosti i neodlučnosti. Pored toga postoje kod njih i znaci neotporosti prema svima spoljnim uticajima i popustljivosti prema drugim osobama. Povlačeći se stalno ispred drugih i bojeći se bližeg dodira, gube asteničari sve više kontakt sa spoljnim svetom i postaju usamljeni i autistični. Izdvajajući se iz ovoga sve više postaju oni sanjalice, ljudi koji maštaju, zauzeti uvek više apstraktnim nego konkretnim stvarima. Usled toga pokazuju oni i u nauci uvek više smisla za spekulacije nego za objektivna istraživanja.

4) U treći, eksterceptivni tip spadaju ljudi koji su okrenuti spoljnjem svetu i ljudima i stvarima koji se u njemu nalaze. Ta osobina, koja se kod njih javlja kako u osećajnoj, tako i u intelektualnoj sferi, čini ih sposobnim da pažljivo prate i učestvuju u svemu što se oko njih dešava.

Stvari i događaji spoljnje sredine utiču na njih onakve kakve su, a ne kakve bi po njima trebalo da budu. Usled toga postaju oni dobri praktičari i objektivni posmatrači, kod kojih i u naučnom radu činjenice predstavljaju glavni predmet njihovih istraživanja.

Osim ovih razlika u tipologiji objašnjava nam ovakvo shvatanje ličnosti i pojavu da ličnost u toku života ne ostaje nikada ista, već se stalno razvija i menja. Zbog toga nije ona jednaka u dečjim, zrelim i godinama starosti, u kojima uvek dobija svojih posebnih osobina. Te promene koje nalazimo kod svih ljudi, kod kojih svako doba života ima i svojih osobina, zavise u prvom redu od daljeg razvitka ovih sistema koji se stalno razvijaju i menjaju. Tako prateći ih od rođenja vidimo da se u prvim danima javlja interoceptivni sistem, koji stvara i organizuje unutrašnju sredinu (Cannon), kao prvu osnovu za dalji razvitak organizma. Odmah posle njega dolazi proprioceptivni sistem, koji stabilizujući ovu i učvršćujući je, preuzima time na sebe ulogu zaštitnika prema svim spoljnim insultima. Učestvujući u ovome prema godinama starosti na različite načine, daju ovi sistemi i ličnosti svoje naročito obelježje. Tako ličnost dece i mladih osoba sadrži pretežno bioloških osobina, pokazujući time svoje interoceptivno obeležje koje se najčešće ispoljava pod vidom nagona i instikata. Nasuprot tome ljudi srednjih godina, kod kojih je proces unutrašnjeg izgrađivanja i stabiliziranja već završen, stoje najviše pod uticajem proprioceptivnih impulsa koji se u većoj ili manjoj meri javljaju kao njihove glavne osobine. I najzad, u involuciji i starosti nalazimo najviše eksteroceptivnih osobina, pri kojima iskustva stečena dugim dodirima sa spoljnim svetom daju i ličnosti ovih ljudi naročitu karakteristiku.

VI. Značaj u psihopatologiji

1) Pored ovih promena, koje stoje u zavisnosti od razvitka i stanja fizioloških procesa, javljaju se one i kod nekih patoloških stanja. Tako promene unutrašnjih organa, koje nastaju usled raznih patoloških procesa, menjaju istovremeno i ličnost tih ljudi, dajući joj naročiti izgled. Tako rahitična, tuberkulozna ili kahektična deca trpe promene i u svome raspoloženju i postaju tiha, melanholična i mrzovoljna, dajući time izgled celom svom ponašanju. Slične promene vidimo i kod odraslih, kod kojih razne, a naročito dugotrajne i teške bolesti, ostavljaju vidnih tragova na njihovu ličnost, dajući joj ovaj naročiti izgled. Sve te promene poznate i u psihosomatskoj medicini dolaze iz razloga, što odigravajući se u unutrašnjim organima kao sferi interoceptivnog sistema, zahvataju time interoceptivnu stranu ličnosti, koja se preko druga dva sistema ispoljava i u njenom krajnjem izgledu.

2) Pored značaja koji se javlja za vreme razvitka i somatskih oboljenja, ima dinamično shvatanje ličnosti veliki značaj i za bolje razumevanje duševnih oboljenja, koji u krajnjoj liniji nisu ništa drugo do oboljenja ličnosti. Ovo saznanje, na osnovu koga je objašnjen čitav niz duševnih bolesti, potiče još iz starijih vremena i bilo je poznato i mnogim ranijim lekarima. U novije vreme ono je još više prihvaćeno, tako da se danas uopšte smatra da se u razvitku i daljem toku duševnih bolesti uglavnom manifestuju glavne osobine ličnosti. Pri tome ne treba psihičke simptome razumeti samo kao posledice ispada izvesnih funkcija, već i

kao izražaje funkcionalno preostalih delova, u smislu onoga što je H. Jackson podrazumevao pod vidom rezidualnih pojava. Prema tome, čovek kao ličnost nije psihički više ono što je ranije bio i javlja se sada u sasvim drugom i izmenjenom obliku. Posmatrani u okviru ovih pogleda i sva oštećenja koja nalazimo kod duševnih bolesti odnose se u prvom redu na oštećenja dinamičnih sistema koji stvaraju ličnosti. Zbog toga ispadne pojave koje kod njih nastaju i koje utiču i na promene ličnosti tiču se istih sistema koji učestvuju i u njihovom stvaranju. Kako se pak te promene javljaju kako kod organskih, tako i kod funkcionalnih oboljenja, to se i promene ličnosti javljaju i kod jednih i drugih.

Ovakve promene ličnosti nalaze se najčešće kod psihopata, kod kojih usled urođenih ili docnije stečenih oštećenja dolazi do raznih poremećaja. Polazeći i u njihovom objašnjenju od dinamičnog stanovišta, nalazimo najčešće interoceptivne psihopate, koji prema tome koja im je od ovih komponenata najviše zahvaćena, mogu imati različit izgled. Tako se tu najpre javljaju psihopati sa poremećajima osećajnog života, koji veseli i živi, ili hipomanični i razdražljivi, spadaju u grupu Gruhleove konstitucionalne manije. Pored ovih dolaze u tu grupu i depresivni, euforični i afektivno labilni, koje je Schneider opisao kao apatične psihopate. Drugu grupu predstavljaju nagonski psihopati, koji pokazuju poremećaje nagonskog života, koji se kod njih javljaju kao glavna karakteristika. I na treće mesto dolaze oni koji pokazuju poremećaj vitalnih funkcija, koji se ispoljavaju pod vidom hiper ili hipoaktivnih, ili po Gruhleu pod izgledom aktivnih i ekstenzivnih ili slabih i neizdržljivih.

U grupu proprioceptivnih psihopata spadaju oni koji sadrže u sebi steničnih ili asteničnih osobina. Prvi od njih su jaki i otporni psihopati, koje je Gruhle svrstao u grupu energičnih i bezobzirnih, a koji se s druge strane dodiruju sa fantastičnim i borbenim psihopatima Schneidera. Drugu grupu predstavljaju astenični psihopati, koji su sasvim suprotni prvim i kod kojih telesna i psihička stenija dominira slikom bolesti. Ova astenija, koja se kao sindrom javlja kako kod neurastenije, tako i kod psihastenije i shizastenije, izražena je naročito kod asteničnih psihopata. A usled te astenije i smanjene otpornosti prema svima unutrašnjim i spoljnjim nadražajima, javljaju se stanja razdraženja, koja ponekad dobijaju izgled teških ispada.

U treću eksteroceptivnu grupu ulaze psihopati, čije se abnormalno sastoji u odnosu prema spoljnjem svetu. U tu grupu spadaju s jedne strane ljudi koji imaju jak socijalni smisao i nalaze se uvek u dodiru sa okolinom, s druge strane psihopati kod kojih je kao nepoverljivih taj dodir vrlo slabo izražen. Prvi od njih su hipomanični, koji postaju time dosadni i nametljivi; drugi su histerični psihopati, koji uvek teže da »predstavljaju više no što su ustvari«. (Jaspers). Promene kod ovih psihopata obuhvaćene su i u podeli K. Schneidera, koji je, deleći ih u nekoliko vrsta, smatrao da se njihova glavna osobina sastoji u tome, što pokazuje uvek abnormalan odnos prema okolini.

Pored ovih psihopatskih formi, koje pripadaju uvek jednom od ovih sistema, postoje druge, koje istovremeno spadaju u dva. To su kombinovane forme, koje nalazimo u svima podelama i koje u svojoj klasifikaciji navodi i K. Schneider. Tako hipertimični, koje pominje E. Kahn i koje smo mi pod imenom hipomaničnih uveli u interoceptivne tipove, spadaju istovremeno i u eksteroceptivne, pošto se u isto vreme interesuju

i za spoljni svet. S druge strane, astenični koji pripadaju proprioceptivnom tipu pretstavljaju u isto vreme introvertrirane (Jung) ili šizoidne (Kretschmer), što znači da stoje u negativnom odnosu prema spoljnjem svetu. Iz ovoga se vidi da su kombinacije ovih tipova kao posledice uzajamnih dejstava njihovih sistema i ovde dosta česte i da mnogi psihopati imaju u sebi osobina koje se ne mogu smestiti samo u okvire jednog sistema.

Pored ispoljavanja kod psihopatija javljaju se promene ličnosti i kod nekih psihoza, kod kojih dolaze još jače do izražaja. Tako ih ovde nalazimo kako kod endogenih psihoza, kao što su manijakodepresivna psihoza i šizofrenija, tako i kod organskih psihoza, koje se ispoljavaju pod vidom organskih promena. Kod prve od njih, manijakodepresivne psihoze, ispoljavaju se one u vidu dva sistema, s jedne strane interoceptivnog sistema, kao posledice poremećaja osećanja, s druge strane eksteroceptivnog sistema, usled poremećaja odnosa prema spoljnom svetu. Na drugoj strani imamo promene ličnosti kod šizofrenije i to tako u početnim, tako i u kasnijim njenim stadijima. Tako se kod slučajeva koji pokazuju samo astenične pojave javljaju one pod vidom šizastenije i odigravaju u oblasti proprioceptivnog sistema. S druge strane mogu se ti znaci ispoljiti u vidu ideja odnosa, kada imamo šizofreniju, kod koje je ličnost zahvaćena u njenoj eksteroceptivnoj sferi. Slično pojavama kod početnog stadijuma imamo analogne odnose i kod šizofrenija sa izraženim simptomima, među koje dolaze na prvo mesto halucinacije i sumanute ideje. Tako kod slušnih ili vidnih halucinacija nalazimo abnormalne odnose prema spoljnjem svetu, koji se izražavaju i u oblasti eksteroceptivnog sistema. Isto tako i ideje odnosa, kao proganjanja ili trovanja, imaju takođe ovaj karakter i vrše se isto tako u ovom sistemu. Na drugoj strani postoje slučajevi kod kojih se ovi poremećaji javljaju u drugim sistemima i imaju drugi izgled. To su šizofrenije sa somatskim halucinacijama, koje dolaze iz unutrašnjosti tela i grupišu se oko interoceptivnog sistema. A slično halucinacijama javljaju se i sumanute ideje istoga tipa, koje se odnose na unutrašnje organe i odigravaju u okviru interoceptivnog sistema. Iz ovoga se vidi da oboljenja ličnosti kod endogenih psihoza mogu imati različit izgled i kao takve odigravati se uvek u okviru jednog dinamičnog sistema. A prema tome u kome se sistemu javljaju, imamo i različite kliničke pojave, a na osnovu njih i različite kliničke slike i forme šizofrenije, koje kao i psihopatije mogu ponekad imati i kombinovan izgled.

Od organskih psihoza karakteristične su naročito one koje se viđaju kod postencefalitične dece, koja po Bonhöfferu i Thieleu imaju izgled psihopata. Usled toga i njihove pojave javljaju se u okviru istih sistema, u prvom redu interoceptivnog, u kojoj formi su najviše izraženi. A pored ovih promena kod encefalitisa javljaju se slične pojave i kod nekih povreda i potresa mozga, koje na osnovu toga nose često naziv posttraumatskih psihopatija. Usled toga se kod njih između ostalih često javljaju i neurastenični i histerični poremećaji, zbog kojih oni više nisu sposobni da rade ono što su do tada radili. I najzad, slične promene nalazimo i kod progresivne paralize kod koje su one posmatrane naročito u poslednjem stadiju. Jer, iako se ovde kao prvi javljaju poremećaji inteligencije, ipak su moralni i etički defekti isto tako česti, usled kojih bolesnici dobijaju sasvim izmenjen izgled. Sve te promene, usled kojih se paraličari

spuštaju na nivo infantilnih, odigravaju se u okviru eteroceptivnog sistema kao i filo-i i ontogenetski najmlađem i prema H. Jacksonu najmanje otpornom.

I najzad pored ovih, koje se i objektivno daju ustanoviti, javljaju se ponekad i promene ličnosti, koje se odigravaju u svesti bolesnika. To su promene depersonalizacije, pri kojima bolesnici osećaju da nisu više oni koji su ranije bili, ili da neki delovi tela ne pripadaju njima, već nekoj drugoj osobi. Ove promene koje se javljaju kako kod organskih, tako i kod endogenih psihoza, dobile su u teorijama Dugasa, Camusa, Pötzla, Ehrenwalda, Hoffa i drugih vrlo različita objašnjenja. Već sama ta činjenica, koja pokazuje da postoji nekoliko teorija, ukazuje na potrebu da se sve one srede i drugačije sistematizuju. Usled toga i shvatanje depersonalizacije kao poremećaja ličnosti, stavlja nam u zadatak da ih objasnimo sa gledišta naše dinamične strukture. U tome smislu dolaze i depersonalizacione pojave, najčešće kao pojave interoceptivnog sistema koje se odnose na unutrašnje organe i samo »ja« bolesnika, koje više nije ono koje je ranije bilo. Drugu vrstu čine poremećaji koji se javljaju u vidu anozognozije, ili nepoznavanja delova svog s opstvenog tela, koji se smatraju kao drugi ili da uopšte ne postoje. Ove pojave, koje spadaju u poremećaje telesne šeme (Schilder), ukazuju na promene koje se odigravaju u proprioceptivnom sistemu, čiji impulsi ne vode svojim odgovarajućim instancama. I najzad, treću vrstu predstavljaju poremećaji koji se vrše preko naših čula i kojima se kao distančnim receptorima (Sherrington) prenose nadražaji spoljnog sveta. Poremećaji ovih impulsa, koji spadaju u proprioceptivni sistem, dovode do osećanja nepoznavanja svog sopstvenog tela, ili autotopagnozije.

Pojave depersonalizacije, koje se kao poremećaji dinamičnih sistema javljaju obično u okviru jednog sistema, mogu se ponekad javiti i u oba ili sva tri sistema. Na mogućnost ovakvog zajedničkog istupanja ukazali su ranije Dugas, Schilder i Meyer-Gross, koji su pokazali da se osećanje depersonalizacije u pravom smislu često mešaju sa osećanjima transformacije. Iz toga se vidi da je depersonalizacija složen pojam, koji se sastoji iz više komponenti i kao takav stoji u zavisnosti od sva tri dinamična sistema.

D. T. DIMITRIJEVIĆ, DYNAMIC STRUCTURE OF PERSONALITY

S U M M A R Y

The concept personality, which used to be a philosophical and psychological problem, has in recent years become an object of medical studies and research. The discovery of epidemic encephalitis coupled with a better understanding of the functions of central parts of the brain led to a different approach resting upon an anatomico-physiological basis. In this connection, several theories were evolved which, corresponding to various degrees of brain development, founded personality upon several layers. One of these theories is that of Fr. Kraus who accordingly differentiated the cortical from the deep type of personal having at his base physico-chemical forces of the organism. Ewald's theory dealing with temperament and character was built on a similar basis, and so was the theory of Birnbaum who, on the analogy of root, trunk and crown (the main parts of a tree), interpreted the problem of

personality on the basis of corporeal, biological and psychical layers. These and similar notions gave rise to a special theory, evolved by Hoffmann, called »the theory of layers«.

(2) However, these views and sets of hypotheses are no longer consistent with specially observed phenomena. Present-day conception of man as a dynamic system and recent investigations concerning the human brain go to show that personality is in no way a static creation but rather a dynamic one in a state of continued motion and change. These facts call for a new approach that should take account of the dynamic aspect of personality. The new approach is exemplified in Sherrington's afferent systems which start from periphery and link it up with the topmost parts of the brain. Each system has its own share in providing personality with a particular quality. Thus it is through the interoceptive system that the corporal, biologic basis is created which lends to the individual his organic and biological features. The second, proprioceptive system, which proceeds from muscles, veins and joints, contains the energetic function which is produced by mobile energies. It is through this function that tone and strength come into being which provide qualities that go to the making of energetic character. The third, exteroceptive source originates from impressions and influences from the outside which, by linking up the personal with the external world, create and his external appearance. It is by common action of these three systems resting, unlike the horizontal and static ones, upon vertical and dynamic foundations, that personality comes into being and develops as a dynamic conception which, by that very fact, is its causal explanation.

(3) However, the three sources that provide the individual with particular qualities of their own do not act separately but jointly in mutual and constant connection. Thus the interoceptive system (receiving impressions from within the body) brings its influence to bear upon the exteroceptive system which thereby receives an admixture of feelings and impulses. In the same way, analogous interaction takes place between the interoceptive and proprioceptive systems where certain changes within the corporal sphere become manifest in that of energy. Finally, similar interactions also exist between the proprioceptive and exteroceptive systems, where positive or negative qualities of proprioceptive impulses become manifest in behaviour and attitude toward the external world. It is through such interactions, which also operate in the opposite direction and affect all systems, that their dynamics find its expression and accounts for the changes occurring during growth with subsequent mutations.

(4) This concept of personality as a result of the afferent systems is of some importance in the classification and typology of personality as well. Thus the varied typological systems that have attempted to classify types of personality under different names, could all be conveniently grouped into these three systems. The first type, the interoceptive, is representative of people with strong feelings full of vitality and driving force, with corporeal impulses prevailing. The second type, the proprioceptive, is represented by strong energetic persons, strong-willed, full of spirit and bent on succeeding. The third, i. e. the exteroceptive, type are »social« persons, interdependent and co-operative, adjusting their lives to the demands of the external world. A combination of positive and negative qualities of these three types results in some mixed types with, however, certain features predominating over

others. This typology would provide a convenient classification of all known types, a classification that would replace the earlier one and which could claim to be resting upon a natural- scientific and physiological basis.

(5) Once adopted, this approach to the question of personality would result in a better explanation of a great many physiological and pathological changes. Thus the developmental changes of growth, for all the influences and impressions from the outside, could be accounted for as due to changes of internal impulses — predominantly displayed in a dynamic personality. The same explanation would hold good with reference to changes of personality in various conditions of psychosis; these are, in fact, nothing else but changes of personality that show in so many different ways. By the same token, the disorders of the interoceptive system could be regarded as the primary cause of the manic-depressive psychosis, the disorders having the sensual sphere as their place of action. Mental disorders in schizophrenia, such as automatism, hallucination and paranoid ideas, are but manifestations of actions taking place in the three system. At the same time, changes in organic psychoses also belong to all of these systems, for here changes in personality result from an all-round attack due to the exogenous nature of reaction. Moreover, the conception of this dynamic structure of personality is a help to a better understanding of changes of personality in various internal maladies which, affecting the interoceptive side of the individual, have an effect upon the other two systems as well. This also leads to a clearer understanding of all the relations between the physical and the psychical which, in psychosomatic medicine, are nothing else but influences dynamically transferred from one system to others.

L I T E R A T U R A

- Birnbaum K., Das Problem des biopsychischen Persönlichkeitsaufbaues in Brugsch-Lewi: Die Biologie der Person, Berlin 1929.
- Brain R., Recent advances in Neurology, London 1949.
- Braun E., Die vitale Person, Berlin 1926.
- Bumke O., Gedanken über die Seele, Berlin 1941.
- Clark le Gros, IV. Congres Intern. Neurol. Paris 1949.
- Dimitrijević D. T., Srpski Archiv 1934.
 Medic. Pregled 1935, 5.
 Mschr. f. Psych. Vol. 114, 3—4.
 Mschr. f. Psych. Vol. 120, 2—3.
 Medic. Archiv 1951, 5—6.
 Les annal. med. psychol., Mars 1952.
 Acta neuroveget. Bd VII. 1—4 (1952).
- ..... Wien, Arch. f. Psychol. Psychiatr. n. Neurol. III.3 (1953).
- Ewald G., Temperament und Charakter, Berlin, 1924.
- Follin S., Premier Congres mondiale de Psychiatrie, Psychop. generale Paris, 1952.
- Fulton J. F., Physiology of the nervous system, 3 Ed. 1945.
- Hassler L. J., Fortschritte d. Neurol. u. Psych. 1950, 7.
- Hoff H., Der Nervenarzt 5, 1934.
- Hoffmann H., Die Schichttheorie Stuttgart 1935.
- Jaensch E. R., Die Eidetik und die typologische Forschungsmethode, Leipzig 1927.
- Kleist K., Verhandl. d. Ges. deutsch. Neur. u. Psychiat. 1936.

- Kraus. Fr., Allgemeine u. speciale Pathologie der Person, Leipzig 1926.
Kretschmer E., Körperform und Charakter, 7—8 Aufl. Berlin 1929.
Kuntz A., Visceral Innervation and its relatio to Personality, Springfield III. 1951.
Lewis A., In Dimensions of Personality, by H. I. Eysenck, London, 1947.
Llaveró F., Symptom und Kausalität, Stuttgart 1953.
Meyer A. Beck E. a. Mc Lardy F. Brain 70, 18, 1948.
Pötzl O., Wien, Klin. Wschr. 1938.
Orbeli L. A., Lekcii go voprosam visšej nervnoj dejatelnosti. Moskva, 1945.
Rylander G., Acta psychiat., Kbh Suppl. 20.
Rohracher H., Die Vogänge im Gehirn und das geistige Leben, Lepzig, 1939.
Rothhacker, Die Schichten der Persohnlichkeit, Leipzig, 1932.
Sherrington Ch., The integrative Action of the Nervons System, London 1948.
Thiele R., Person und Charakter, Leipzig, 1940.
Uchtomski A. A., Sobranie Sočinenjih, Tom IV. 1945.

